

Культурологія

УДК 304.44+316.73](73+477)

Шостак Віктор Михайлович

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри культурології і хореографічного
мистецтва Східноєвропейського національного
університету ім. Лесі Українки
victor.shostak@ukr.net

УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ В КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ: ДОСВІД США І УКРАЇНИ

Мета роботи – аналіз основних принципів і механізмів участі держави в регулюванні культурної політики США. Особлива увага звертається на досвід діяльності Національного фонду мистецтв і гуманітарних наук. Описуються перші етапи становлення подібних структур в Україні. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні аналітичного, аксіологічного і культурно-порівняльного методів у вивченні змістовного розуміння державної участі в культурних процесах країни, форм та мотивації її втілення. **Наукова новизна** полягає в обґрунтуванні ефективних моделей залучення державних інституцій США в регулювання життєдіяльності соціокультурної сфери та визначенні можливих перспектив діяльності Українського культурного фонду. **Висновки.** В сучасному світі культура виступає головним чинником модернізаційних перетворень та реформування країни. Духовні цінності стають могутнім фактором внутрішньої стабільності і міжнародного авторитету держави. Українська влада визначила амбітні цілі динамічного розвитку національного культурного простору і інтеграції України у сучасний цивілізований світ, однак без участі громадянського суспільства позитивні зрушення неможливі.

Ключові слова: культурна політика, експертні ради, державна підтримка, гуманітарний простір, Український культурний фонд.

Шостак Виктор Михайлович, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры культурологии и хореографического искусства Восточноевропейского национального университета им. Леси Украинки

Участие государства в культурных процессах: опыт США и Украины

Цель работы – анализ основных принципов и механизмов участия государства в регулировании культурной политики США. Особое внимание уделяется деятельности Национального фонда искусств и гуманитарных наук. Описываются первые этапы становления похожих структур в Украине. **Методология** исследования заключается в применении аналитического, аксиологического и культурно-сравнительного методов в изучении содержательного понимания государственного участия в культурных процессах страны, форм и мотивации ее реализации. **Научная новизна** работы состоит в обосновании эффективных моделей привлечения государственных институций США в регулирование жизнедеятельности социокультурной сферы и обозначении возможных перспектив деятельности Украинского культурного фонда. **Выводы.** В современном мире культура выступает основным фактором модернизационных преобразований и реформирования страны. Духовные ценности становятся мощным фактором внутренней стабильности и международного авторитета государства. Украинская власть обозначила амбициозные цели динамического развития национального культурного пространства и интеграции Украины в современный цивилизованный мир, однако без участия гражданского общества позитивные изменения невозможны.

Ключевые слова: культурная политика, экспертные советы, государственная поддержка, гуманитарное пространство, Украинский культурный фонд.

Shostak Victor, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Cultural Science and Choreographic Arts Department, Lesia Ukrainka Eastern European National University

Participation of the State in Cultural Processes: the USA and Ukraine Experience

The purpose of the article is to analyze the main principles and mechanisms of state participation in the regulation of the USA cultural policy. Particular attention is paid to the activities of the National Fund of Arts and Humanities. The first stages of the similar structures formation in Ukraine are described. The **methodology** of research lies in the application of analytical, axiological and cultural-comparative methods in studying the vital understanding of state participation of the country in cultural processes, the forms, and motivation for its implementation. The **scientific novelty** of the work consists in substantiation of the useful models of involving USA state institutions in regulating the functioning of the socio-cultural sphere and identifying possible prospects for the activities of the Ukrainian Cultural Foundation. **Conclusions.** In the modern world, culture is the primary factor of modernization transformation and reform of the country. Spiritual values become a dominant factor in the internal stability and international prestige of the state. The Ukrainian government outlined the ambitious goals of the dynamic development of the national cultural space and the integration of Ukraine into the modern civilized world. However, positive changes are impossible without the participation of civil society.

Keywords: cultural policy, expert councils, state support, humanitarian space, Ukrainian Cultural Foundation.

Актуальність теми дослідження. Після Другої світової війни в правлячих колах США визріває розуміння того, що могутність та авторитет держави не може визначатись лише економічними і військовими можливостями. Все більшого значення набував розвиток соціокультурної сфери, яка стає складовою міжнародного іміджу та фактором внутрішньої стабільності. Культурні процеси стають необхідною складовою гармонійного загально-цивілізаційного розвитку країни.

Україна не може бути винятком з цього правила. Дослідження участі держави в культурних процесах зумовлене необхідністю провести глибокі й конструктивні реформи у сфері культури, що є завданням не лише гуманітарної політики, а й політики соціально-економічного розвитку, забезпечення політичних, громадянських, культурних прав громадян.

Виклад основного матеріалу. В другій половині XX ст. в США були створені профільні федеральні ради і агентства. Через них уряд здійснює державну підтримку галузі. Найбільш відомий серед них – Національний фонд мистецтв і гуманітарних наук, який підзвітний президенту США. Показово, що національна політика підтримки гуманітарних наук і мистецтв розуміється досить широко. По суті це політика відтворення та розвитку гуманітарного простору країни в його найбільш ефективних і доцільних формах.

Можна виокремити головні цілі Фонду: 1) підвищення професійного рівня американського мистецтва; 2) всьляке розширення доступу до культури тих верств населення, які обмежені в своїх можливостях в силу економічних, географічних, індивідуальних причин; 3) поглиблення знань населення про культуру і мистецтво [1, 294].

Протягом історії США виробляли ті чи інші форми державного регулювання в залежності від ситуації в суспільстві та світі. В 90-і роки було запроваджено принципово нові форми реалізації культурної політики: стратегічне планування і звітність. В Україні лише останнім часом прийняті якісні нормативні документи стратегічного планування розвитку гуманітарного простору держави. На часі – розроблення і втілення механізмів їх ефективної реалізації.

У США відбулася Національна конференція "Мистецтво в XXI столітті", яка у 1994 році визначила нові принципові підходи: 1) підтримка окремих митців і також творчих організацій; 2) рівний доступ до культури і рівні можливості у фінансуванні; 3) підтримка взаємопроникнення мистецько-культурного і суспільного життя; 4) забезпечення можливості навчатись мистецтву протягом всього життя для всіх бажаючих; 5) пропаганда культури і мистецтва в національних засобах масової інформації [1, 296].

Були розроблені чіткі правила, механізми і засоби реалізації названих принципів у житті. Зокрема громадськість отримала можливість ознайомитись із п'ятирічним стратегічним планом роботи NEA на 1999-2004 роки.

В Америці фінансова допомога з федерального бюджету надається у формі грантів. Підтримуються мистецькі колективи, громадські неприбуткові організації, які здійснюють свою діяльність в суспільно-культурній сфері. Кошти надаються для реалізації конкретних культурно-мистецьких проєктів.

Експертні ради створюються для кожного напрямку підтримки конкретної галузі: танцю, дизайну, медіа-мистецтва, музейної справи, театру та інших. Ради з 12 чоловік розглядають конкурсні заявки і відбирають ті проєкти, які, на їхню думку, варті підтримки. На наступному етапі всі відібрані експертами проєкти розглядає Національна рада мистецтв. В усіх номінаціях вона ще раз визначає найкращі і суспільно-актуальні художньо-мистецькі задуми. Потім ті культурно-мистецькі проєкти, які пройшли цю процедуру двох етапного експертного обговорення і отримали схвалення, подаються на остаточне затвердження голови Національного фонду.

Таким чином, важливу роль відіграє думка незалежного експертного середовища, яке бере на себе відповідальність за власні рішення і рекомендації. Разом з цим державні чиновники приймають остаточне рішення про надання коштів, але у своїх діях опираються на результати фахового громадського обговорення. Така система солідарної відповідальності та процедура прийняття рішень є досить ефективною у протидії всьляким зловживанням та некомпетентності. Показово, що при цьому держава визначає стратегічні напрямки та категорії, яким повинні відповідати подані для підтримки культурні проєкти. У 1998 році це були наступні галузі суспільно-культурного життя: 1) культурна спадщина і її збереження; 2) освіта й доступ до культури; 3) творчість та її презентація; 4) планування та стабілізація.

Грантова підтримка стосується класичних видів мистецтва і культури: балету, літератури, музики і оперного мистецтва, театрів і музеїв та інших. Одночасно значна увага надається сучасним медіа та візуальним мистецтвам, дизайну і мистецтву для молоді і т.д. Практикуються доповнюючі гранти, коли частину фінансування надають регіональні органи влади і приватні особи. Це стимулює митців до громадської активності і максимальної популяризації своєї діяльності, прилучає до культури все більшу кількість громадян. Центральна влада бачить які форми мистецького самовираження варто підтримувати і на які потреби громадяни готові витратити свої гроші.

Система грантової підтримки передбачає також пошук талановитих митців і надання їм організаційної допомоги, консультації щодо менеджменту і продюсування і под. Наприклад, існують двох етапні гранти, коли протягом першого року допомагають певній культурній установі зміцнитись, досягнути організаційної ефективності, а потім на наступний рік на цій основі дається можливість реалізувати конкретний культурно-мистецький проект.

Для України є досить повчальним досвід поширення мистецтва, коли фінансуються культури національних меншин, підтримуються соціально-важливі форми дозвілля в бідних міських районах, створюються можливості для розвитку етнічних та аматорських колективів в різних регіонах країни. Наприклад в 1995 році на "культурно недообслужені місцевості" було надано 157 грантів на суму 8 млн. 174 тис. доларів [2, 52]. Можна навести чимало прикладів подібних конкретних дій, які реалізують загальний курс держави на піднесення рівня усвідомлення громадянами важливості і необхідності культури для нормального функціонування суспільства.

Останнім часом українська держава більш чітко акцентує увагу на розвитку і підтримці культури як вагомого чинника суспільної еволюції та національної інформаційної ідентичності. Так, зокрема, подібно до американської практики діяльності фонду підтримки мистецтв і гуманітарних наук, українська влада почала рух до створення подібних структур.

30 червня 2017 року Міністр культури України Є.М. Нищук своїм наказом № 612 затвердив Положення про Український культурний фонд. Передбачається, що Фонд за своєю організаційно-правовою формою є державною установою, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством культури. Варто зазначити, що в США подібний фонд має статус Національного і підзвітний президенту. У нас координується Міністерством культури. Різниця вагома. Якщо у них це президентська відповідальність і можливості, то у нас це державний рівень міністра культури, у якого досить обмежені адміністративні і фінансові ресурси. Однак головним залишаються реальна політична воля вищого керівництва та ефективні дії політичних еліт на рівні законодавчому і виконавчому.

Головною метою Фонду є сприяння розвитку культури та мистецтв України. Проголошується досить амбітна стратегічна лінія "забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства" [3, 2].

Серед пріоритетів діяльності – широкий доступ громадян до національного культурного надбання та підтримка культурного розмаїття, що особливо важливо в контексті моделювання і відтворення сучасного якісного гуманітарного простору та пошуку власної цивілізаційної ідентичності. Безперечно, що в сучасних умовах розвиток повноцінного та гармонійного процесу культурної різноманітності буде головним запобіжником негативним проявам примітивних ідеологій і маніпуляцій історичним минулим. Наступна головна мета Фонду – це інтеграція української культури у світовий культурний простір, яка можлива на основі вирішення попередньо зазначених проблем.

Серед принципів діяльності Фонду напевно слід вказати на визначальні: 1) гуманізм, толерантність і свобода творчості; 2) демократичність, прозорість прийняття рішень та підзвітність, відповідальність за результати діяльності перед державою та суспільством.

Дуже важливим правилом діяльності Фонду є інноваційність, яка може бути досягнута через забезпечення змагальності і рівності умов. Відповідно передбачається процедура прийняття рішень, яка б унеможливила конфлікт інтересів під час організації конкурсного відбору та фінансування проектів. До останнього часу право на фінансову підтримку з боку держави мали лише культурні установи комунальної і державної форми власності. Це викликало справедливую в багатьох випадках критику з боку громадянського суспільства, адже митці, що працювали поза мережею базових закладів культури не могли сподіватись на підтримку державних органів. Нове Положення проголошує "забезпечення рівних можливостей отримання підтримки Фонду фізичними особами, юридичними особами незалежно від форми власності" [3, 2]. Це відкриває широкі перспективи і рівні можливості для всіх учасників творчого процесу. Однак і корупційних ризиків та різного роду суб'єктивних факторів на цьому шляху може бути чимало.

Український культурний фонд визначає критерії конкурсного відбору та відповідно здійснює експертний відбір, фінансування і моніторинг виконання проектів. Подібно до практики розвинутих країн, США зокрема, Фонд надає гранти юридичним особам незалежно від форми власності. Передбачено також надання грантів і стипендій окремим діячам культури і мистецтв. Можливо це дасть поштовх молодим, талановитим літераторам, музикантам, акторам та іншим митцям для творчого самовдосконалення і втілення інноваційних задумів. Важливо, що до компетенції Фонду належать питання організаційно-методичної підтримки та взаємодії з органами державної влади і місцевого самоврядування під час реалізації культурно-мистецьких проектів.

Стратегічною складовою діяльності створеного Фонду є формування позитивного іміджу України у світі через міжнародні проекти, кінематографічні програми, фестивалі, співпрацю з україн-

ською діаспорою. Це дуже потрібно в сучасних умовах, адже просування інтересів України у світі до останнього часу було досить неефективним.

Управляють Фондом Наглядова рада і Дирекція, яка здійснює управління поточними справами. Дирекція Фонду працює на основі Регламенту, який затверджує Наглядова рада. Кількісний склад Наглядової ради – 9 чоловік. Як формується склад ради? Двох членів ради визначає Президент України. Ще двох осіб визначає Міністерство культури України. До ради також входять два представники закладів культури і два представники громадських об'єднань. За посадою до складу Наглядової ради входить також Голова Фонду. Процедура визначення (а не призначення) кандидатур від Президента і Міністерства культури не прописана. Щодо обрання представників від закладів культури і громадських об'єднань досить ретельно виписана складна система оголошення конкурсу, прийняття заявок, форма подачі документів в електронній формі і проведення рейтингового інтернет-голосування. Після завершення всіх процедур вся інформація розміщується на офіційному веб-сайті Мінкультури і офіційному веб-сайті Фонду.

Встановлені однакові вимоги до кандидатів у члени Наглядової ради. Це повинні бути особи компетентні у сфері культури, які мають бездоганну ділову репутацію, високий суспільний авторитет і є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності. Всі вони здійснюють свої повноваження на громадських засадах. Разом з тим зазначається, що витрати, пов'язані з виконанням таких повноважень здійснюються за рахунок Фонду. З одного боку, годі запропонувати інші критерії відбору, але, з іншого боку, всім очевидно, що трактувати їх можна досить довільно. Так само виникає питання щодо яких повноважень здійснюється матеріальна підтримка членів Наглядової ради. Їх розуміння і необхідність можуть бути різними.

Згідно Закону України "Про Український культурний фонд" Президент України П. Порошенко 14 грудня 2017 року визначив до складу Наглядової ради двох членів: народну артистку України Роговцеву Аду Миколаївну і директора-президента Міжнародної комерційної телерадіокомпанії ICTV Богущого Олександра Андрійовича [4].

Крім того, до складу Наглядової ради були обрані представники закладів культури та громадських об'єднань. Обрання відбулося через рейтингове інтернет-голосування. Всього було зареєстровано 102 особи. Пройшла досить складна процедура утвердження громадян, які мають право вибирати. Саме тому кількість виборців, що взяли участь у голосуванні була незначна. Всього було зареєстровано 102 особи. Як підсумок, від закладів культури були обрані Кужельний Олексій Павлович і Гордієнко Алла Іванівна. А від громадських об'єднань до складу Наглядової ради обраними вважаються Корнієнко Владислав Вікторович і Сьомкін Сергій Вікторович [5]. Вся інформація про етапи виборів розташована на сайті Міністерства культури. Для всіх зацікавлених у вільному доступі є також відомості про всіх претендентів: біографія, професійні досягнення, творчі здобутки, плани щодо майбутнього Фонду і под.

7 листопада 2017 міністр культури Євген Нішук оголосив результати голосування: О. Кужельний набрав 17 голосів, А. Гордієнко – 11 голосів, В. Корнієнко отримав 11 голосів, С. Сьомкін – 12 голосів. Міністр також наголосив, що квота Міністерства культури буде заповнена не працівниками апарату міністерства, а представниками культурних еліт з регіонів. Планується надати окреме приміщення на території Мистецького Арсеналу для роботи Українського культурного фонду. Саме там повинна працювати Наглядова рада і експертні ради, яких вона згодом має обрати. Подібно до західного досвіду саме експертні ради будуть відбирати найкращі культурно-мистецькі проекти для матеріальної і організаційної підтримки. В 2018 році на потреби Фонду заплановано 200 млн гривень в державному бюджеті. Крім коштів держави будуть залучатись інші джерела фінансування для підтримки, відповідно, митців та установ різної форми власності [6]. Час покаже, наскільки ця діяльність буде прозорою, обґрунтованою і суспільно необхідною.

Практичну роботу по реалізації завдань Фонду буде здійснювати Виконавчий директор. На основі конкурсного відбору ним стала Юлія Федів. Головою Українського культурного фонду згідно з рішенням Наглядової ради призначено Марину Порошенко.

Висновки. В сучасному світі культура виступає головним чинником модернізаційних перетворень та реформування країни. Духовні цінності які домінують в державі стають могутнім фактором її внутрішньої стабільності і міжнародного авторитету. Тому правлячі еліти приділяють значну увагу питанням розвитку мистецько-культурного потенціалу. Показовою у цьому відношенні є практика розвинутих країн, зокрема США.

Останнім часом чіткі акценти у даній сфері пробує розставити українська влада. Великі надії щодо досягнення реальних результатів надає створення Українського культурного фонду. Поставлені амбітні цілі динамічного розвитку національного культурного простору і інтеграції України у сучасний цивілізований світ. Досвід свідчить, що для цього потрібна високопрофесійна команда, прозорі та ефективні процедури, інноваційні рішення. Складається враження, що присутня підтримка вищої державної влади. Однак без участі громадянського суспільства позитивні зрушення неможливі.

Література

1. Культура в глобальному світі. Ред.-состав. Б.Ю. Сорочкин. Санкт-Петербург. Алетея. 2005. Т. 2.
2. Грищенко О. А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. Київ : УЦКД, 2000.
3. Положення про Український культурний фонд // Наказ Міністерства культури України від 30.06.2017 року №612: [сайт Мінкультури України]. Режим доступу: <http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art-id=245257697>.
4. Указ Президента України "Про визначення осіб до складу Наглядової ради Українського культурного фонду" // Указ Президента України П.Порошенка від 14 грудня 2017 року № 416/2017. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/416/2017>.
5. Міністерство культури України оголошує результати рейтингового інтернет-голосування з обрання відповідної частини Наглядової ради Українського культурного фонду. Режим доступу : <http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art-id=245300992>.
6. Прес-конференція в Укрінформі представників Міністерства культури від 7 листопада 2017 року. Режим доступу: <https://www.ukr.inform.ua/rubric-culture/2339395-ukrainskiy-kulturniy-fond-poselitsa-u-mistechkomu>.

References

1. Sorochkin, B.Yu. (Eds.). (2005). Culture in the Global World. St. Petersburg : Aleteia, 2 [in Russian].
2. Hrytsenko, O. A. (2000). Culture and Power. Theory and Practice of Cultural Policy in the Modern World. Kyiv : UTsKD [in Ukrainian].
3. Regulations on the Ukrainian Cultural Foundation. Order of the Ministry of Culture of Ukraine (2017, June 30). Retrieved from <http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art-id=245257697> [in Ukrainian].
4. Decree of the President of Ukraine "On Determination of People to the Supervisory Board of the Ukrainian Cultural Foundation" (2017, December 14). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/416/2017> [in Ukrainian].
5. The Ministry of Culture of Ukraine announces the results of the rating Internet voting on the election of the relevant part of the Supervisory Board of the Ukrainian Cultural Foundation. Retrieved from: <http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art-id=245300992> [in Ukrainian].
6. A press conference of representatives of the Ministry of Culture at the Ukrinform on November 7, 2017. Retrieved from: <https://www.ukr.inform.ua/rubric-culture/2339395-ukrainskiy-kulturniy-fond-poselitsa-u-mistechkomu-arsenali.html/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2018 р.

УДК 008+379. 85

Красовський Сергій Олександрович
асистент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного університету
культури і мистецтв

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Мета статті – проаналізувати роль комунікативного потенціалу міжнародного туризму в формуванні міжкультурної компетентності. **Методологія** дослідження ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні методів культурологічного, комунікативного, психологічного і педагогічного підходів. **Наукова новизна** полягає у першій спробі в українській культурології обґрунтувати провідне значення комунікативного потенціалу міжнародного туризму в формуванні міжкультурної компетентності. **Висновки.** Під час безпосереднього контакту з іншою культурою турист має змогу краще зрозуміти мотиви, емоції, бажання, цінності, особливості ментальних феноменів, вчинків і под. представників країни відвідування. Актуалізація культури та її представників у різних контекстах вимагає від туриста вміння застосовувати різні знання і навички, "підключати" нові емоції, які стають практичною основою формування навичок комунікування. Турист змушений активно відшукувати різну інформацію, залучаючи для цього всі ресурси – вербальні й невербальні, що стимулює у нього пізнавальні якості. Так турист стає не пасивним спостерігачем, а активним дослідником, який прагне знайти відповіді на безліч питань, які виникають у нього під час інтерпретації та порівняння явищ іншого культурного середовища з цінностями власної культури. Все це формує у нього вміння і навички, необхідні для успішної взаємодії і відповідальної поведінки у взаємовідносинах з представниками різних культур.

Ключові слова: міжнародний туризм, турист, культура, міжкультурна компетентність, комунікування.